

Türkiye’de Gözaltında İşkenceye Son Verilmesi: Çözümleme ve Öneriler

**Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Komitesi)
Bilgilendirme Çalışması**

Eylül 2004

Özet	2
Tarihçe	2
Nezarethanelerde İç Denetimin Sıkılaştırılması	4
İşkence İddialarına Verilen Yönetmelik Yanıtının İyileştirilmesi.....	6
Bağımsız, Geçici Bir Denetleme Mekanizmasının Geliştirilmesi	8
Sonuç.....	9

“Güvenlik güçlerinin uyguladığı işkence ve başka kötü muamele türleriyle etkili biçimde mücadele edilmesi için gereken yasalar ve yönetmelikler çıkarıldı. Şimdi asıl zorluk, ilgili tüm koşulların eksiksiz biçimde uygulanmasının sağlanmasında.” — Avrupa Komisyonu’nun İşkenceyi Önleme Türkiye Raporu¹

Özet

Türkiye 1997 yılından bu yana, art arda çıkardığı yasa reformlarıyla güvenlik güçlerince uygulanan işkencenin ve kötü muamelelerin azaltılmasında azımsanmayacak bir ilerleme gösterdi. Ne var ki Türk hükümetinin de kabul ettiği gibi, bu yasaların uygulanmasında süregelen sorunlar var. Güvenlik güçlerinin işkence ve kötü muameleyle karşı getirilen kurallara uymasını sağlamanın yolu iç denetimin yoğunlaştırılmasından, devletin ayrı ayrı işkence ve kötü muamele iddialarına karşı yanıtını keskinleştirmesinden ve gözaltı süresince bağımsız denetime izin vermesinden geçiyor. Bu yazı, birkaç haftalık bir süre içinde alınabilecek önlemleri ortaya koyuyor. Bu önlemler tam olarak benimsenirse, Türkiye gözaltında işkenceye son verilmesine yaklaşılmakta önemli bir adım atmış olacak.

Denetimin sıklaştırılması üç düzeyde gerekli:

- 1) Polis ve jandarma karakollarında valilerce, kaymakamlarca ve savcılarca yürütülecek düzenli, etkili denetimler;
- 2) Adalet ve içişleri bakanlıkları ile başbakanlığın her işkence iddiasını bakanlık müfettişi de göndererek hızla ele almaya istekli olması;
- 3) Sivil toplum örgütü temsilcilerinin polis ve jandarma karakollarındaki nezarethanelere bağımsız ziyaretlerde bulunması.

Bu önlemler ayrıca, Aralık 2004’te Avrupa Konseyi’nin Avrupa Komisyonu raporunu temel alarak Türkiye’nin gerekli insan hakları standartlarını karşılayıp karşılamadığına, böylece Avrupa Birliği adaylığı yolunda ilerleyip ilerleyemeyeceğine ilişkin kararının öncesinde hükümetin “işkenceye sıfır tolerans” sözüne bağlılığının da göstergesi olacaktır.

Tarihçe

Bugün Türkiye’de işkence hala yaygın. 1980 askeri darbesini izleyen yirmi yıl içinde işbaşına gelen hükümetlerin yürüttüğü gözaltı ve sorgulama sistemi işkence yapılmasını özendiren, işkencecileri koruyan bir sistem oldu. Bunun sonucunda, dört yüzü aşkın Türk yurttaşı anlaşıldığı kadarıyla işkence sonucu gözaltında yaşamını yitirdi, ölümler yalnızca 1994 yılında 45’e ulaştı. Son beş yılda yasa ve yönetmeliklerde yapılan değişiklikler sonucu işkencenin sıklığı ve şiddeti önemli ölçüde azaldığı için gözaltında ölümlerin artık geçmişte kaldığını düşünme umudu doğdu.

---

¹ İşkenceyi Önleme Komitesi’nin (CPT) 7 – 15 Eylül 2003 tarihinde gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sonrasında hazırladığı ve 18 Temmuz 2004 tarihli raporu (CPT/Inf (2004) 16).

Sağlık kontrollerinde kaydedilen gelişmeler, gözaltında kalma süresinin kısaltılması ve 2003'te yürürlüğe giren, gözaltına alınan tüm zanlıların zaman yitirmeksizin bir avukatla görüşme haklarının kabul edilmesi, yapılan en önemli değişiklikler arasında sayılabilir. Avukatla görüşme hakkının gözaltında kötü muameleye karşı tek başına en etkili koruma önlemi olduğu bilinen bir olgudur. İşte atılan bu son adım, Türkiye'de işkence karşısında yasal korumanın standartını önemli ölçüde yükseltti. Bu sürecin içerdiği yasadaki koruma önlemleri şimdi Avrupa'daki benzerleri arasında en güçlü önlemler arasında yer alıyor.

Türkiye'de işkence ve kötü muamele hâlâ sürmesinin nedeni şu: kimi nezarethanelerde polis ve jandarmalar (kırsal bölgelerdeki güvenlik güçleri) bu yeni kuralları göz ardı ediyor. Belirli polis merkezlerinde avukatla görüşme hakkı hiç uygulanmıyor ya da geciktiriliyor; gözaltına alınanların yakınları durumdan haberdar edilmiyor ve kötü muameleyi belgeleyen doktor raporları sümenaltı edilmeye, değiştirilmeye çalışılıyor. Polis, çocuk zanlılara yönelik özel koruma önlemlerini hâlâ tam anlamıyla uyguluyor.

Konuyla ilgili resmi kurumlara da sivil toplum örgütlerine de hâlâ azımsanmayacak sayıda işkence iddiası ulaşıyor. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın kayıtlarına göre 2004'ün ilk dört ayında bu kuruma gözaltında işkence ve kötü muameleye ilişkin elli şikayet yapılmış. Türkiye İnsan Hakları Derneği de 2004'ün ilk altı ayındaki işkence ve kötü muamele olaylarının 692 olduğunu bildiriyor.² Yine 2004'ün ilk sekiz ayında işkence ve kötü muamele ile cezaevi koşullarından kaynaklanan nedenlerle Türkiye İnsan Hakları Vakfı'na tıbbi yardım için başvuran kişi sayısı 597³.

Son aylarda gözaltında kötü muamele gördüklerini bildiren kişilerin çoğu yaşadıklarını dövme, tehdit, hakaret olarak tanımlarken kimileri de gözlerinin bağlandığını, cinsel tacize uğradıklarını, üzerlerine hortumla soğuk su sıkıldığını, elektrik verildiğini ve filistin askısına alındıklarını aktarıyorlar. Dolayısıyla, Avrupa Komisyonu'nun, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde gösterdiği gelişime ilişkin hazırladığı 2003 raporunda yer alan işkenceye karşı mücadele değerlendirmesi son derece yerinde. Raporda şöyle deniyor: "Uygulamayla kimi somut sonuçlar elde edilmiştir. Ne var ki ortada istikrarlı bir durum yoktur, işkence varlığını sürdürmektedir"⁴ Türkiye'nin geçtiğimiz yıl içinde gösterdiği başarıma bakılacak olursa, benzer bir değerlendirme alma olasılığı yüksek. Azımsanmayacak sayıda Türk yurttaşı gözaltında hâlâ polisin kötü muamelesiyle karşı karşıyayken Avrupa Komisyonu için Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni⁵ yerine getirdiği kararına varması pek kolay olmayacak.

² Türkiye İnsan Hakları Derneği'nin Basın Bülteni: *İşkence Yaygın ve Sistemattir*, 10 Eylül 2004. Bu sayı, sözgelimi polisin gösterilerde kullandığı şiddet gibi karakol dışı kötü muamele bildirimlerini de içeriyor.

³ Human Rights Watch'un Türkiye İnsan Hakları Vakfı Başkan Yardımcısı Dr. Metin Bakkalcı ile 13 Eylül 2004 tarihinde yaptığı telefon görüşmesi.

⁴ Türkiye'nin katılım sürecinde gösterdiği gelişim üzerine Avrupa Komisyonu'nun 2003 tarihli olağan raporu, paragraf 1.3.

⁵ Avrupa Birliği'ne üyeliğin ekonomik ve siyasi kriterleri, Avrupa Konseyi'nin 1993 tarihli Kopenhag toplantısında saptandı. Siyasi kriterler, aday ülkelerin "kurumlarda demokrasiyi, hukukun üstünlüğünü, insan haklarını ve azınlıklara saygıyı gösterilmesini, azınlıkların korunmasını garanti eden bir istikrarın" oluşturulmasını şart koşar.

Türk hükümeti uygulamada sorunlar olduğunu kabul ediyor ve işkenceye karşı sıfır tolerans politikasını⁶ benimsediğini bildiriyor. Burada sorun, sıfır toleransın uygulamada benimsenmesi için hükümetin ne gerekiyorsa yapmaya istekli ve hazır olup olmadığı. İşkenceyi kınayan resmi açıklamaların yapılması, polislerin bu konuda eğitilmesi, işkencecilerin yargılanması önemli ve gerekli adımlar, ama yakın gelecekte, hele hele Aralık 2004'e dek istenen ölçülebilir sonuçlara ulaşmak bakımından kesinlikle yeterli değil. Yine de hükümet, nezarethanelerdeki ve sorgu odalarındaki denetimini birkaç haftayla ifade edilebilecek bir süreç içinde sıkılaştırarak uygulamanın yaygınlaşmasını sağlayabilir. Denetim yokluğu, güvenlik güçlerinin yasa ve yönetmelikleri göz ardı etmesine yol açıyor. Aslına bakılacak olursa denetim yokluğu, işkenceye izin veren ve işkence uygulamalarını özendiren eski sistemin adeta son kalıntısıdır.

Nezarethanelerde İç Denetimin Sıkılaştırılması

Gözaltında işkenceyle ve kötü muameleyle mücadelede en başta gelen önlem, nezarethanelerde iç denetimin uygulanmasıdır. Karakol denetimleri, 1980'lerden bu yana il valilerinin ve savcılarının resmi görevleri arasında. Oysa 1980'li, 1990'lı yıllarda Türkiye'nin tüyler ürpertici işkence kayıtları, bu devlet görevlilerinin görevlerini yerine getirmediklerini, böylelikle polis ve jandarmanın gözaltına alınanlara hiçbir dış denetim olmaksızın, istediği gibi davranmasına uygun zemin yarattıklarını gösteriyor. İşkence için gerekli tüm koşulları hazırlayan da işte bu durumdur.

Karakolların iç işleyişini gözler önüne serecek ilk gelişmeler hükümet dışı çalışmalarla sağlandı: Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT, Avrupa Konseyi'ne bağlı bir kuruluş) 1990'dan başlayarak nezarethanelere habersiz ziyaretler düzenlemeye başladı. Ayrıca 1998-2000 yılları arasında TBMM İnsan Hakları Komisyonu, Dr Sema Pişkinsüt'ün başkanlığında etkin bir karakol ziyaretleri programı yürüttü. Bu yöntemli araştırmalar sırasında CPT de Dr Pişkinsüt de kötü muameleyi kanıtlayan tıbbi bulguları, gizli sorgu odalarını ve işkence araç-gereçlerini ortaya çıkardılar. İşkence mağdurlarının ve sivil toplum örgütlerinin eskiden beri süregelen işkence iddialarının doğrulanması hiç kuşkusuz çok önemliydi; ama buradaki asıl başarı, karakolların kendi içine kapalı dünyasının artık yavaş yavaş aralanıyor olmasıydı. 1990'lı yılların sonuna gelindiğinde, kötü muamele uygulayan sorgucular artık kimsenin ruhu duymadan düzenlerini yürütebileceklerinden o kadar da emin olamıyordu.

Haziran 1999'da başbakanlık, illerde valilerin ve savcılarının polis-jandarmanın karakollarına habersiz ziyaretler düzenlemesi talimatını veren bir genelge yayımlayarak davranış standartlarının sürdürülmesinde denetimin önemini kabul etmiş oldu. Bu genelge uyarınca valiler ve savcılar üç ayda bir adalet ve içişleri bakanlıklarıyla başbakanlık'a gerçekleştirdikleri teftişlere ilişkin rapor vereceklerdi. CPT, bu denetim sürecinin "en önemli konu olduğu" görüşüyle, sürecin "özenle ve eksiksiz biçimde uygulanması" gerektiği üzerinde durdu.⁷

⁶ "Hükümetimiz işkence ve kötü muameleyle karşı sıfır tolerans yaklaşımını benimsemiş ve bunu iç ve dış kamuoyunda deklare etmiştir," İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu'nun İstanbul'da çeşitli illerin valilerine yaptığı bir konuşma. Abhaber, AB-Türkiye Haber Ağı, 1 Mart 2004.

⁷ CPT, 8 Kasım 2001 tarihinde yayımlanan, 2000 tarihli Türkiye ziyareti raporu (CPT/Inf (2001) 25), paragraf 59.

Bu konuda kamuoyuna hiçbir açıklama yapılmadığı için valilerin ve savcılarının araştırmalarında titiz ve kararlı olup olmadıklarını ya da bu talimatın yalnızca hücrelere yapılan rutin ‘geziler’ biçiminde uygulanıp uygulanmadığını değerlendirmek güç. Adalet bakanlığı, karakollara 2003 ve 2004 yıllarında yapılmış denetim ziyaretlerine ilişkin örnek niteliğinde on iki raporu Haziran 2004’te açıkladı. Bu raporlar söz konusu ziyaretlerin gerçekten de yapıldığını doğrular nitelikte. Kimi durumlarda savcılarının karakolların ilgili kurallara uygunluk standartını değerlendirmekte gerçekten çaba harcadığı, kimi denetim ziyaretlerinin de habersiz olarak yapıldığı bildirilmiştir.

Kaldı ki söz konusu raporlar da tam anlamıyla tatmin edici de değildir. İşkence ve kötü muamele iddialarının çoğunda bu olayların geceleyin gerçekleştiği belirtilmesine karşın, ziyaretler öğleden sonraları yapılmıştır. Gözaltı defterindeki düzensizliklere ve nezarethanelerin fiziksel koşullarındaki yetersizliklerine ilişkin açıklamalar ayrıntıdan yoksundur. Bu ziyaretleri yapan savcılarının gözaltına alınan kişilerle görüştiklerini gösteren hiçbir bilgi yoktur. Üstelik, valilerin ve savcılarının Türkiye genelindeki tüm nezarethaneleri yeterli sıklıkta ziyaret ettiklerini, bunun da polis birimlerde ciddi bir denetim sürecinin başladığı izlenimini uyandıracak bir sistem olduğunu, örnek niteliğindeki bu raporlara bakarak söyleyemeyiz.

İç denetim ziyaretlerinin eksiksiz ve kapsamlı biçimde, ülkenin tamamında gerçekleştirilmesi çok önemlidir. Bu ziyaretlerin karakol yönetiminin iyileştirilmesine katkı sağlaması için, sonuçların ilgili bakanlıklara bildirilmesi, kamuoyuna açıklanması da en az o denli önemli.

Türkiye’nin adaylık sürecinde ilerlemesi yolunda Avrupa Komisyonu’nun Türkiye’den beklentilerini ortaya koyan Mayıs 2003 tarihli gözden geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi’nde, hükümetin “güvenlik güçlerince uygulanan işkence ve kötü muameleyle mücadele önlemlerini Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi’nin (CPT) (...) önerilerine uygun biçimde yerleştirmesi gerektiği”nin altı çizildi.⁸

CPT, karakolların bağımsız bir kuruluşça denetlenmesi gerektiğini ileri sürmüş ve bu denetimin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin genel önerilerde bulunmuştu: “Denetim ziyaretleri hem programlı hem de habersiz yapılmalıdır. Bu ziyaretleri yapan yetkililerin gözaltına alınmış kişiyle özel olarak görüşme yetkisi bulunmalıdır. Bu yetkililer ayrıca, gözaltındaki kişilerin gördükleri muameleyle ilgili her türlü ayrıntıyı, gözaltı kayıtlarını, gözaltına alınan kişilere hakları konusunda verilen bilgileri, bu hakların gerçekte nasıl uygulandığını (...) [ve] zanlıların sorgulanmasına ilişkin kurallara uyulup uyulmadığını, gözaltı sürecinin maddi koşullarını incelemelidir.”⁹ CPT Türkiye’nin kurallara uyulmasına ilişkin iç denetim sürecinin “en önemli konu olduğu” görüşüyle, bu kuralların “özenle ve eksiksiz biçimde uygulanması” gerektiğini ileri sürmüştür.¹⁰ Geçtiğimiz beş yıl içinde işkence olaylarının azalmasında şu anda yürürlükte olan iç denetim sisteminin önemli katkıları olabilir, öyle ki mevcut durumda bile bu sistemin belirgin bir değeri olduğu söylenebilir. Ne var ki sistemin çalışmasını, sistemin uygulamada çalıştığının herkesçe bilinmesini ve

⁸ Avrupa Komisyonu, Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi

⁹ CPT, CPT’nin etkinlikleri üzerine 12. Genel Rapor (CPT/Inf (202) 15), 3 Eylül 2002.

¹⁰ CPT, 8 Kasım 2001 tarihinde yayımlanan, 2000 tarihli Türkiye ziyareti raporu (CPT/Inf (2001) 25), paragraf 59.

CPT'nin önerilerini eksiksiz biçimde yerine getirmesini sağlamak için hükümetin yapması gereken daha çok şey var.

Öneriler: Hükümet, iç denetim sisteminin etkililiğini arttırmak amacıyla, her ilde gerçekleştirilen ziyaretlere ilişkin yöntem, sıklık ve elde edilen bulguların derlendiği üçer aylık raporlar hazırlamalıdır. Bu raporlarda en azından hangi polis ve jandarma karakollarının, ne zaman ziyaret edildiği, elde edilen bulgular olabildiği kadar çok ayrıntılandırılarak belirtilmelidir. Gözaltı defterindeki eksiklikler, avukatla görüşme hakkının engellenmesi gibi ciddi ihlallerin bulgular olduğu raporlarda bu ihlallerin giderilmesi için disiplin cezalarıyla birlikte ne gibi önlemler alındığı ayrıntılarıyla açıklanmalıdır.

İşkence İddialarına Verilen Yönetmelik Yanıtın İyileştirilmesi

İşkence mağdurlarının işkenceciler aleyhine dava açması bugün, 1990'lı yıllara göre çok daha kolaylaştı. Ne var ki ortada çok güçlü kanıtlar olsa bile suçluların hüküm giydiği, suça uygun ceza aldığı dava sayısı ender denebilecek kadar az. Davacılar sıklıkla sindiriliyor. İşkenceyle suçlanan kişilerin davaları yıllarca sürüyor, kimi zaman bu süre on yılı aşabiliyor. Geçtiğimiz yıllarda kimi ciddi işkence davalarının zamanaşımına uğradığı (bu süre yakın tarihte zamanaşımına uğrayan bir dava sekiz yıl oldu), sonuç olarak bu davaların düşürüldüğü görüldü.

İşkencenin gerçekleştiği zamanla, işkencecinin cezalandırılabilmesi zaman arasındaki büyük uçurum, işkenceyi ortadan kaldırma çabalarını çok ciddi biçimde zedeler. Kötü muameleyle suçlanan her görevli, suçluluğu kanıtlanana dek suçsuzdur ve bu süreçte sahip olduğu tüm haklardan yararlanması sağlanmalıdır. Ama gözaltına alınan bir ya da birden çok kişi işkence gördüğünü iddia ediyorsa, bunun bu kişilerin sorgulandıkları karakolda yönetim düzeyinde bir soruşturmayı başlatması gerekir. Bu soruşturma da bir dava sonucuna bağlı olmamalıdır. Ne yazık ki şu anda içişleri bakanlığı, belirli bir birimde sisteme ilişkin gecikmeden giderilmesi gereken kusurların olup olmadığını araştırmak yerine duruşmaların böyle uzayıp gitmesinden hoşnut görünüyor.

Şubat 2004'te gözaltına alınan beş çocuğun öyküsü buna iyi bir örnek oluşturuyor. Yaşları on ikiyle on altı arasında değişen bu çocuklar, 14 Şubat 2004 tarihinde Siirt'te PPK lideri Abdullah Öcalan'la ilgili bir protesto gösterisinden sonra gözaltına alındı. Çocuklar, gözaltında polisin kendilerine kötü muamelede bulunduğu suçlamasını yaptı. Yasa uyarınca polisin çocukları gözaltına aldıktan hemen sonra savcılığa çıkarması gerekiyordu, ama bunu yapmadı. Bu sürece ilişkin başka eksiklikler de vardı. Bunlardan biri de doktor muayenesi raporlarının çocuklara ya da ailelerine verilmemesiydi.

Olay basına yansıdı. Başbakanlığın bu iddialardan haberdar olması gerekirdi. İnsan Hakları Derneği Siirt Şube Başkanı Vetha Aydın'a göre, çocukların gözaltına almasından iki hafta sonra aileleri hâlâ ne başbakanlık'la ne içişleri bakanlığıyla ne de Ankara'daki polis yetkilileriyle bağlantı kurabilmişti. Aydın, bildiği kadarıyla Siirt Emniyet Genel Müdürlüğü'ndeki bu ihlalin araştırılması ya da düzeltilmesi için hiçbir önlem alınmadığını söylüyordu.¹¹

¹¹ Human Rights Watch'un Vetha Aydın'la telefon görüşmesi, 7 Şubat 2004

İnsan hakları ihlali iddiaları karşısında gösterdiği yetersiz yönetim uygulamaları sorulduğunda, hükümet bu gereksinimin, başbakanlığa bağlı İnsan Hakları Başkanlığı'nın eşgüdümündeki il ve ilçe insan hakları kurullarından oluşan sistemce giderileceği yanıtını veriyor. Hükümet ve sivil toplum temsilcilerinin oluşturduğu ve haklarının ihlal edildiğine inanan yurttaşların başvurabileceği bölgesel kurullar aracılığıyla hak ihlallerini ele alan böyle bir ağı oluşturmak çok önemli bir girişimdir. 2001 yılında oluşturulan bu kurullar gelecekte yararlı bir kamu denetçiliği rolü üstlenebilir ve nezarethanelerin denetiminde geçici ama elverişli bir işlev görebilir; ama insan hakları ihlallerine karşı henüz etkili bir yanıt verebilmiş değildir. Geçenlerde Human Rights Watch'un (İnsan Hakları İzleme Komitesi) dikkatlerini çektiği bir olaydaki başarımlarına bakıldığında bu kurulların soruşturma bağımsızlığının ve araştırmalarının yetersiz düzeyde olduğu anlaşılıyor.

Şubat 2004'te İstanbul polisi A.C adlı genci gözaltına alarak önce Küçükçekmece Emniyet Müdürlüğü'nde, sonra da Gayrettepe Emniyet Müdürlüğü'nde otomobil hırsızlığı suçlamasıyla sorguladı. A.C. gözlerinin bağlandığını, üzerine hortumla soğuk su sıkıldığını, Filistin askısına alındığını, cinsel organlarına vurulduğunu, eline, ayağına ve boynuna elektrik verildiğini söylüyor. Human Rights Watch konu hakkında başbakanlığa bağlı İnsan Hakları Başkanlığı'na yazdı. Bu kurum da Küçükçekmece İnsan Hakları Kuruluna aktardı. Suçlamaların ciddiyetine karşın ne Küçükçekmece kurulu ne de İstanbul kurulu mağdurla görüştü. Tek yaptıkları, durumu araştırması için polise, yani işkenceyle suçlanan birime bildirmek oldu.

Küçükçekmece Emniyet Müdürü ve Kaymakamı mağdurla görüşmeksizin durumu kâğıt üzerinde inceledi ve mağdurun suçlamasının "asılsız" olduğu sonucuna vardı. Öte yandan İstanbul Emniyet Müdürlüğü A.C.'yi görüşmeye çağırdı; ama A.C. avukatıyla birlikte bu görüşmeye gittiğinde soruşturmanın Terörle Mücadele Şubesi tarafından yürütüldüğünü görerek kaygılandı. Asıl konunun terörle hiçbir ilgisi yoktu, üstelik Terörle Mücadele ekipleri gözaltına alınanların hak ve gereksinimlerini dikkate almamakla ünlüydü. CPT sözcüleri, Terörle Mücadele şubelerindeki zanlıların genellikle avukatla görüştürülmediğine,¹² özellikle İstanbul Terörle Mücadele Şubesi'nde kötü muamelelerin "yaygın" olduğuna dikkat çekiyor.¹³ Avukatın anlattığına göre, A.C ile görüşen polisler, bu soruşturmayı "kişisel nedenlerle" üstlendiklerini ileri sürmüşler.

İl ve ilçe kurullarından İnsan Hakları Başkanlığı'na aktarılan belgelerde A.C'nin avukatıyla görüştürülmediği suçlaması yer almıyor. Bu belgelerde, genç Gayrettepe karakolunda gözaltındayken babası ve avukatıyla görüştürülmediği de belirtilmiyor. A.C'nin salıverilmesinden sonra düzenlenen ve kötü muamele suçlamasıyla örtüşen doktor muayenesi raporu da Başkanlığa gönderilen belgeler arasında yer almıyor. Yine bu belgeler arasında gözaltına alınanlara haklarını bildiren standart bir form bulunuyor. Bu formda yanlış bir ifade de var. Bu ifadeye göre Devlet Güvenlik Mahkemesi kapsamındaki suçlarda zanlılar avukatla görüştürülmeyebiliyor. Haziran 2003 tarihinde yasanın değiştirilerek gözaltına alınan herkese avukatla görüşme hakkı tanınmış olmasına karşın, söz konusu form, görüldüğü gibi hâlâ Küçükçekmece karakolunda kullanılıyor.

¹² CPT, 18 Haziran 2004'te yayımlanan, 2003 tarihli ziyaretin raporu, (CPT/Inf (2004) 16), 20 ve 21 numaralı paragraflar.

¹³ CPT, 24 Nisan 2002'de yayımlanan, 2001 tarihli ziyaretin raporu (CPT/Inf (2002) 8), paragraf 20.

A.C'nin durumu Őu gerçeği gözler önüne seriyor: Őu anda insan hakları kurulları, gözaltında kötü muameleye karşı etkili bir yönetsel yanıt verecek durumda değil.

Öneri: Adalet ve iÇişleri bakanlıkları, il ve ilçelerdeki insan hakları kurullarına çok daha güçlü, ileriye görebilen yanıtlarla destek olmalıdır. Kamuoyuna yansıyan işkence suçlamaları her zaman, sözelimi Türkiye İnsan Hakları Derneği'nin günlük bülteninde yer alır ve bu bülten başbakanlığa da gider. İyi belgelenmiş bu tür her işkence ve kötü muamele suçlamasıyla karşılaşıldığında, ilgili bakanlıklar bir soruşturma ekibi göndererek söz konusu birimin yasa ve yönetmeliklere uygun olarak çalıp çalışmadığı incelenmelidir. Bu ekip söz konusu karakoldaki polislerce zanlıların gözaltı defterine doğru biçimde kaydedilmesini, zanlıların hakları konusunda bilgilendirilmesini, avukatla gecikmeden görüştürülmelerini, ailelerine haber verilmesini ve uluslararası standartlardaki yerlerde barındırılmalarını sağlamalıdır. Bu işlemleri yerine getirmeyen polislere disiplin cezası verilmelidir. Böyle kararlı bir yaklaşım tüm polis ve jandarma ağını yasa ve yönetmeliklere titizlikle uyma konusunda harekete geçirecek, onları bu alandaki başarımlarını geliştirme yolunda yüreklendirecektir.

Bağımsız, Geçici Bir Denetleme Mekanizmasının Geliştirilmesi

Etkili bir denetleme sistemi, gerçekten bağımsız bir dış kuruluşun denetimini de içermelidir. İç denetimi gerçekleştirenlerin polisle yakın bağları vardır. Sözelimi valiler ve savcılar günlük işlerini genellikle polisle bağlantılı olarak yaparlar; bu mesleki ilişki kimi durumlarda denetleyicinin görevini yeterli düzeyde soruşturmaya dayanarak yerine getirme istekliliğini kısıtlayabilir. Denetlemenin konusunda uzman dış kurulmuşlarca ya da tam bağımsız bireylerce yapılması, hükümetin de polisin de yararınadır; çünkü bu durumda polisin de hükümet yetkililerinin de sistemlerinin bütünlüğüne duydukları güven gözler önüne serilmiş olacaktır.

1999'da Birleşmiş Milletler'in İşkence Özel Raportörü, Türk hükümetine, "toplumun saygın bireylerinden, hukuk ve tıp alanlardaki meslek örgütlerinin temsilcilerinden, insan hakları örgütlerinin seçtiği kişilerden oluşan ve insan özgürlüğünün kısıt altına alındığı her yere giderek kamuoyuna açıklama yapacak bağımsız bir kuruluşun oluşumuna olanak tanıyan bir sistemin en kısa zamanda kurulması,"¹⁴ önerisinde bulunmuştu.

O tarihten bu yana, Human Rights Watch Türk hükümetini, karakolları ulusal düzeyde denetleyecek gezici kurullardan oluşan (Avustralya, Macaristan, Hollanda, Nepal, Güney Afrika ve Britanya'da halen uygulanan sistem benzeri) bir sistem geliştirmesi ve il düzeyinde baroların, tabip odalarının nezarethanelere engellenmeksizin girebilmelerine izin verilmesi yönünde harekete geçirmeye uğraştı.¹⁵

¹⁴ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Kurulu, Özel Raportörün 1998 tarihli Türkiye ziyaretine ilişkin İşkence Raporu (E/CN.4/1999/61, 113 (I)) 27 Ocak 1999.

¹⁵ İzmir Barosu, karakollarda işkence iddialarına ilişkin tıbbi kanıtlar toplayarak, mağdurlara yasal destek ve danışmanlık hizmeti vererek, polis ve valiliklerle yaptığı yazışmalar aracılığıyla işkence iddialarının ardına düşen övgüye değer' bir izleme projesi uyguluyor. Bulgularını düzenli çıkan bir bültende yayımlıyor. İşkence izleme grubu bugüne dek yerel karakolları yalnızca dışarıdan izleyebildi, habersiz ziyarette bulunmasına izin verilmedi.

İçişleri bakanlığı geçenlerde Human Rights Watch'a şu anda Britanya'da uygulanmakta olana benzeyen gezici kurullar oluşturmak amacıyla, Avrupa Birliği'nin parasal desteğiyle bir araştırma başlatmayı planladığını bildirdi. Bu sevindirici bir haber. Artık bakanlık bağımsız denetleme gereksinimini kabul ettiğine göre, bu denetimi sağlamak için, yeni sistem kurulup işlerlik kazanana dek gereken geçici önlemleri de alması gerekir. Human Rights Watch, 9 Haziran 2004 tarihinde Türk hükümetinin Avrupa Birliği Koordinasyon Grubu'yla yaptığı bir toplantıda baroların ve tabip odalarının nezarethanelere girebilmesi gerektiğini ileri sürmüştü.¹⁶ İçişleri bakanlığı sözcüsü de bunu baroların ve tabip odalarının bu kurullarda doğrudan temsilci bulundurmasının, kurulların nezarethaneleri ziyaret etme hakkının olmasının insan hakları kurullarına ilişkin yasada yeri olduğuna işaret ederek yanıtlamıştı. İl ve ilçe insan hakları kurullarına nezarethanelere istedikleri zaman girme hakkı tanınması, yeterli düzeyde eğitim verilmesiyle birlikte, eksiksiz yapılandırılmış bir gezici kurul sistemi kurulana dek, geçici bağımsız denetleme mekanizmasına işlerlik kazandırma potansiyeline sahip olacaktır.

Öneriler: Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, insan hakları kurullarının nezarethaneleri ziyaret etme haklarının bilincinde olmasını sağlamalı, onları bu haklarını kullanmaları için yüreklendirmelidir. İnsan hakları kurulları, kırsal yörelerdeki jandarma karakollarıyla terörle mücadele şubeleri dahil olmak üzere kendi bölgelerindeki nezarethaneleri düzenli biçimde ziyaret etmelidir. Bu kurullardaki barolar ve tabipler odası temsilcileri bu ziyaretlerin tümünde hazır bulunmalıdır. İnsan Hakları Başkanlığı, gerekirse CPT'ye danışarak , bu denetleme ziyaretlerinin etkili biçimde gerçekleştirilmesine yönelik önerilerde bulunmalı ve kamuoyuna söz konusu ziyaretlerin bulgularına ilişkin ayrıntılı bilgi sağlamak ve hükümetin yanıtını duyurmak üzere kendi web sitesini kullanmalıdır.

Sonuç

Yukarıda dile getirilen önlemler, mevcut mekanizmalarca kullanılabilir, birkaç hafta içinde uygulanabilecek önlemlerdir. Denetim ve izleme işlemlerinin güçlendirilmesi, Türkiye'de işkence ve kötü muamele olaylarının sıklığı üzerinde önemli bir etki yaratabilir niteliktedir. Yanı sıra, Avrupa'daki gözlemciler Türkiye hükümetinin sıfır tolerans politikasını gerçek kılmak için elinden gelen her şeyi yaptığını da gösterecektir.

---

¹⁶ Koordinasyon Grubu bakanlıklararası bir forumdur; düzenli toplantılar yaparak Kopenhag Ölçütleri'nin uygulanmasını tartışır.